

Andrushko V.T., Voloshyn L.M., Mykyta N.O. Theology of a man and nature is a fundamental base of ecological culture and responsibility for the world of God's creation

From the view point of theological anthropology and nature, the article considers the urgent issues of Christian environmental education for students that are called to lead spiritual life, be responsible for the inactions, particularly in relation to the environment before God, themselves, society, and have a proper respect for the people and other creatures of nature.

Keywords: God, Bible, world, human, nature, environmental studies, duty, responsibility.

УДК 613.9-053.81 Доц. Л.В. Буцька, канд. мед. наук – НАТУ України "КПі"

АСПЕКТИ МОРАЛІ ТА ЕТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Досягнення науково-технічного прогресу в біомедицині істотно вплинули на традиційні уявлення про добро і зло, благо пацієнта, уявлення про початок і кінець життя людини, джерела та чинники здоров'я, дали додатковий стимул розвитку моралі і етики, отримали в новій культурній ситуації нове значення і звучання, що знаходить своє відображення в теорії і практиці біоетичної та валеологічної підготовки. Обґрунтовано необхідність впровадження аспектів моралі та етики у педагогічний процес біоетичної підготовки фахівців із фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: біоетика, здоров'я, профілактика, мораль.

Постановка проблеми. Процес фізичної реабілітації є діяльністю з відновлення здоров'я людини шляхом усунення чи компенсації різноманітних вад (В.Г. Григоренко, В.М. Мухін, С.М. Попов, Б.В. Сермеев, В.М. Синьов), шляхом дії на організм фізичних чинників, зокрема фізичних вправ, що приводить нас до підвищення ефективності системи фізичного виховання (Е.С. Вільчковський, Г.І. Григоренко, О.Д. Дубогай, С.М. Канішевський, І.В. Муравов, В.П. Мурза), ним не обмежуючись, розуміючи важливість морального розвитку наук, пов'язаних із здоров'ям людини. Ці питання розглядають та регламентують науковці з галузі біоетики [1-6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін "біоетика" спочатку запропонував американський лікар Ван Ренсселер Поттер (Van Rensselaer Potter) у книзі "Біоетика: міст у майбутнє" (1971) саме для позначення особливого варіанта екологічної етики. Основна ідея Поттера зводилася до необхідності об'єднання зусиль гуманітарних та біологічних наук для вирішення проблем збереження життя на землі, обліку довгострокових наслідків науково-технічного прогресу (особливо в галузі біомедичних технологій). Однак сталося так, що термін "біоетика" в науковій та навчальній літературі почав частіше вживатися в значенні, яке надав йому, приблизно в той же час, американський акушер і ембріолог Андре Хеллегерс (Hellegers). Хеллегерс вживав термін "біоетика" для позначення міждисциплінарних досліджень моральних проблем біомедицини, насамперед пов'язаних із необхідністю захисту гідності та прав пацієнтів. Це значення з'являється не випадково. Воно обумовлене впливом на формування біоетики ідеології правозахисного руху, що отримала загальне визнання в 60-х роках [6, 7].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконували відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри фізичної реабілітації НТУУ "КПі". Досліджували умови організації навчально-виховного процесу біоетичної підготовки студентів-фізреабілітологів.

Мета дослідження полягає в розробці змісту і методики біоетичної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. **Завдання дослідження:** уточнити та науково обґрунтувати сутність поняття "біоетична підготовка фахівців з фізичної реабілітації"; конкретизувати специфіку, зміст, показники та охарактеризувати рівні біоетичної підготовки як складової професійної підготовки у сфері фізичної реабілітації; визначити і теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективної організації біоетичної підготовки майбутніх фізреабілітологів.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів. **Предмет дослідження** – процес професійно-біоетичної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.

Гіпотеза дослідження: процес професійно-біоетичної підготовки майбутніх спеціалістів з фізичної реабілітації відбуватиметься більш ефективно, якщо: вдосконалити зміст і принципи структурування дисциплін "Основи біоетики" відповідно до сутності професійної діяльності фізреабілітолога; залучити студентів до практичної професійно-біоетичної діяльності як засобу формування творчого оздоровчого мислення, становлення професійної самосвідомості майбутніх фахівців; створити відповідне професійно-педагогічне середовище, що сприятиме усвідомленню відповідального ставлення до власного здоров'я, професійному самоствердженню.

Результати дослідження. Новий підхід до розуміння джерел і чинників здоров'я людини відображено в теорії і практиці біоетичної та валеологічної підготовки (Г.Л. Апанасенко, Е.Г. Булич, В.Л. Кулиниченко, І.В. Муравов) [3-5]. Досягнення науково-технічного прогресу в біомедицині не тільки практично розширили можливості в цій галузі, але й вплинули на традиційні уявлення про добро і зло, благо пацієнта, уявлення про початок і кінець життя людини, і відповідно дали ще один додатковий стимул для розвитку біоетики. У Encyclopedia of Bioethics (т. 1, с. XXI) біоетика визначається як "систематичне дослідження моральних параметрів, включаючи, моральну оцінку, рішення, поведінку, орієнтири і т. п. досягнень біологічних і медичних наук". У вузькому розумінні поняття біоетика позначає все коло етичних проблем у взаємодії лікаря і пацієнта. Неоднозначні ситуації, що постійно виникають у практичній медицині як породження прогресу біологічної науки і медичного знання, потребують постійного обговорення як у медичному співтоваристві, так і в колі широкої громадськості. У широкому сенсі термін біоетика відноситься до дослідження соціальних, екологічних, медичних та соціально-правових проблем, що стосуються не тільки людини, але і будь-яких живих організмів, включених до екосистеми, що оточують людину. У цьому сенсі біоетика має філософську спрямованість, оцінює результати розвитку нових технологій та ідей в медицині та біології загалом. Розвиток біоетики обумовлено тим, що в сучасному світі медицина зазнає процесу цивілізаційних перетворень [6-8]. Вона стає якісно іншою,

не тільки більш технологічно оснащеною, але і більш чутливою до правових і етичних аспектів лікування. Етичні принципи для нової медицини хоча і не скасовують повністю, але радикально перетворюють основні положення "Клятви Гіппократа", яка була еталоном лікарської моральної свідомості протягом століть. Традиційні цінності милосердя, благодійності, не нанесення шкоди пацієнтові та інші отримують в новій культурній ситуації нове значення і звучання. Саме це і визначає зміст біоетики. До біоетичних проблем зазвичай відносять: моральні та філософські проблеми абортів, контрацепції та нові репродуктивні технології (штучне запліднення, запліднення "в пробірці", сурогатне материнство); проведення експериментів на людині і тваринах; трансплантології; клонування людини, маніпуляцій зі стовбуровими клітинами й ін.; генетику (включаючи проблеми геномних досліджень, генної інженерії та генотерапії); вироблення визначення смерті; самогубства та евтаназії (пасивної чи активної, добровільної або насильницької); проблеми ставлення до вмираючих хворих (хоспіси); вакцинації та СНІДу; демографічну політику та планування сім'ї; одержання інформованої згоди й забезпечення прав пацієнтів (зокрема з обмеженою компетентністю – наприклад дітей або психіатричних хворих); справедливості в охороні здоров'я. Використання біоетичних знань у системі реабілітаційних заходів дає змогу розширювати резерви фізіологічних функцій, відновлювати здатність організму до саморегуляції і самовідтворення, компенсувати наслідки функціональних розладів, зупинити і навіть повернути назад патологічний процес. Отже, біоетика – це важливий структурний компонент підготовки фахівців з фізичної реабілітації, невід'ємна складова їхньої подальшої професійної діяльності. Наявність суперечності між об'єктивними потребами суспільства у фахівцях, здатних кваліфіковано здійснювати фізреабілітаційну діяльність, з одного боку, і низьким рівнем базової етичної освіти як значущого компонента професійної підготовки – з іншого, зумовила актуальність теми дослідження: "біоетична підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі" [1-3].

Методологічні засади дослідження склали філософські положення, що з'ясовують діалектику взаємозв'язку та взаємообумовленості педагогічних явищ і процесів; теорія цілісного (холістичного) підходу, яка розглядає особистість як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях; єдність діяльності і свідомості в розвитку особистості; єдність теорії і практики; ідеї гуманізації педагогічної освіти; системний підхід до дослідження причинно-наслідкових зв'язків у соціальних, економічних та освітніх процесах. Теоретичними джерелами дослідження стали наукові роботи в галузі професійної освіти та педагогічної майстерності (І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, В.О. Сластьонін); особистісно орієнтованого виховання (І.Д. Бех); професійно-педагогічної діяльності (Е.Е. Карпова, З.Н. Курлянд, А.Ф. Линенко, Г.О. Нагорна, Р.І. Хмелюк, О.С. Цокур); професійно-педагогічні аспекти підготовки спеціалістів з фізичної реабілітації (В.Г. Григоренко, В.О. Кукса, Ю.О. Лянной, В.М. Мухін, С.М. Попов), корекційної педагогіки (Б.В. Сермеев, В.М. Синьов, Б.Г. Шеремет, М.К. Шеремет), лікувально-адаптивної фізкультури (С.П. Євсєєв, Р.В. Чудная), оздоровчої освіти (М.М. Амосов, І.В. Муравов, В.П. Мурза); теоретичні аспекти становлення

валеологічної освіти (І.І. Брехман), а також валеологічна концепція природи здоров'я, формування здорового способу життя, профілактики хвороб і факторів ризику (Г.Л. Апанасенко, Е.Г. Булич, І.В. Муравов, В.П. Петленко).

Методи дослідження: теоретичні – вивчення, аналіз і узагальнення наукової, психолого-педагогічної, навчально-методичної та інструктивно-методичної літератури з проблеми дослідження; конкретизація сутності і структури підготовки фахівців з фізичної реабілітації; емпіричні – тестування студентів для визначення рівня теоретичної підготовки з біоетики у сфері фізичної реабілітації; педагогічний експеримент (діагностуючий, констатуючий, формуючий) з метою перевірки дієвості методики біоетичної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації; інтерв'ювання, бесіда, педагогічне спостереження, анкетне опитування студентів, валеологічний моніторинг, рейтинг, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду; статистичні – математичний аналіз результатів дослідження.

Аналіз сучасних наукових досліджень з біоетичних проблем, а також дефініцій поняття "біоетика" (В.І. Белов, Е.Н. Вайнер, В.Л. Кулиниченко, М.О. Пересадін, В.С. Язловецький та ін.) дав нам змогу з'ясувати їх спільну основу й уточнити означений феномен. Біоетика [1, 2, 6, 7] – галузь міждисциплінарних досліджень етичних, філософських та антропологічних проблем, що виникають через прогрес біомедицини науки і впровадження новітніх технологій в практику охорони здоров'я. Узагальнюючи визначення багатьох дослідників (Г.Л. Апанасенко, В.І. Белов, І.І. Брехман, Е.Н. Вайнер, М.В. Зубаль, В.В. Колбанов, А.О. Леоненко, Ф.Ф. Михайлович, С.М. Сингасвський та ін.), теоретичною основою дослідження була ідея цілісності особистості людини, в якій все взаємопов'язане і взаємообумовлене. Цілісна (холістична) модель здоров'я враховує біопсихосоціальну природу людини, що подає її як складну, відкриту систему, здатну до саморегуляції, включає не лише клітини й органи, а й родину, суспільство загалом. Тому здоров'я – це завжди результат взаємодії особистості й оточення, яке не можна зрозуміти без комплексного вивчення біосоціального феномена людини. Вчені (М.М. Амосов, В.В. Колбанов, І.В. Муравов) наголошують на формуванні емоційного і водночас усвідомленого ставлення до здоров'я у процесі етичної підготовки, що базується на позитивних інтересах і потребах, прагненні до вдосконалення власного здоров'я, розвитку своєї творчості та духовного світу, усвідомленого сприйняття соціуму і дбайливого ставлення до здоров'я оточуючих. Результатом біоетичної підготовки є культура людини. Під біоетичною культурою ми розуміємо динамічний стереотип діяльності і поведінки особистості, що сприяє здоровому способу життя і визначає дбайливе ставлення до здоров'я оточуючих людей. Біоетична культура [2, 4, 6, 8] – це привласнення на особистісному рівні концепції здоров'я, на основі якої формується індивідуальна програма здорового способу життя, відбувається розвиток творчого оздоровчого мислення. Творче оздоровче мислення формується як професійна здатність мислення аналізувати, порівнювати, узагальнювати, оцінювати оздоровчо-виховну практику, створювати оздоровчі теорії і концепції, робити наукові відкриття, творчо й ефективно здійснювати розвиток, реабілітацію і збереження здоров'я. Творче оздоровче мислення сприяє процесу розвит-

ку навичок, здібностей, засвоєнню та індивідуалізованому використанню систематизованого досвіду у сфері здоров'я. Розвиток біоетичного знання на підґрунті філософської гносеології і методології дає змогу сформулювати нове бачення людини, її здоров'я як багатовимірного процесу, що тісно пов'язаний зі способом життя. Взаємозв'язок між способом життя і здоров'ям найбільш повно відображає поняття "здоровий спосіб життя". Здоровий спосіб життя об'єднує біологічно і соціально доцільні, адекватні потребам і можливостям людини форми та способи життєдіяльності, що свідомо реалізуються і забезпечують формування, збереження та зміцнення здоров'я, досягнення активного довголіття. Для визначення вихідних позицій організації навчально-виховного процесу, ми виходили з того, що біоетика належить до тих дисциплін, ступінь оволодіння якими не вичерпується лише рівнем теоретичних знань [1, 2, 8]. Науку про етику здоров'я, як і фізичну культуру, розглядаємо як творчо-практичну діяльність, спрямовану на активне, свідоме і цілеспрямоване використання знань, умінь їх застосовувати.

Формування здорового способу життя є проблемою комплексною. Тому важливим є підвищення ролі особистісних якостей людини у свідомому й вольовому прийнятті принципів здорового способу життя і біоетичних правил та норм. Високий рівень здоров'я розглядається як ознака зрілої особистості. Власна поведінка та дотримання етики фахівця з фізичної реабілітації має важливе значення. Майбутній спеціаліст із фізичної реабілітації – це цілісна, всебічно розвинена особистість, якій притаманні індивідуальні орієнтири у ставленні до здоров'я і моралі. Серед важливих елементів формування готовності до подальшої професійної діяльності є професійна самосвідомість і професійно-педагогічне середовище. За своєю природою професійна самосвідомість спрямована на формування стійкої схильності до самоаналізу і самооцінки своїх професійних дій і якостей. Саме тому професійну самосвідомість ми розглядаємо як фактор, що впливає на самовиховання і навчання, реальну професійну діяльність і ступінь її ефективності. Проблема самосвідомості фахівця органічно пов'язана з визначенням його ставлення до біоетичних норм мислення та поведінки. Отже, мета дисципліни "Основи біоетики" – набування фахівцями з оздоровлення людини комплексу теоретичних знань для формування гуманістичних поглядів на людину, її відносин з навколишнім середовищем, пацієнтом на засаді етичних норм та відповідно до чинного законодавства, нормативних актів, громадської думки. Курс передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ біоетики, біоетичних концепцій охорони життя людини, біоетичних навичок роботи з хворими різних форм патології, які потребують фізичної реабілітації після перенесених захворювань та травм. Внаслідок вивчення дисципліни студенти повинні знати: основні історичні корені біоетики; історичні моделі та моральні принципи; правові та медико-соціальні аспекти регулювання системи охорони здоров'я на засадах біоетики; біоетичні проблеми хвороби; біоетичну концепцію охорони життя людини: трансплантацію органів; клонування людини, проблему абортів та контрацепції; біоетичні критерії дозволності біомедичних маніпуляцій та генної інженерії, проблеми евтаназії; проблеми біоетики в спортивній медицині та реабілітації.

Висновки. Оскільки є очевидним, що фізична реабілітація пацієнтів будь-яких клінічних груп потребує синтезу соматичного та психотерапевтичного підходів, що пов'язане їх проведенням поглиблених методологічних та клінічних досліджень, для формування майбутніх реабілітологів необхідним є включення теоретичної та практичної психотерапевтичної та біоетичної підготовки, подальша інтеграція біоетичних методик, як у процес фізичної реабілітації, так і в освіту майбутніх реабілітологів.

Проведене дослідження дає змогу на якісно новому рівні вирішувати питання біоетичної підготовки фізреабітологів як фахівців оздоровчої галузі. Подальшого дослідження потребує формування біоетичної культури студентів – майбутніх фахівців оздоровчої галузі.

Література

1. Гордон Ю.А. Европейский форум медицинских ассоциаций и ВОЗ / Ю.А. Гордон // *Medicus amicus*. – 2002. – № 3. – С. 21-25.
2. Глуховский В.В. Как реализовать права пациентов / В.В. Глуховский // *Здоровье Украины*. – 2001. – № 4. – С. 32-33.
3. Антологія біоетики / за ред. Ю.І. Кундієва. – Львів : Вид-во "Бак", 2003. – 592 с.
4. Кундієв, Ю.І. Біоетика – веління часу / Ю.І. Кундієв // Перший національний конгрес з біоетики : тези доп. – К. : Вид-во "Лібра", 2001. – С. 1.
5. Турак Й.А. Етичні і правові засади медичного втручання: з погляду лікаря-практика. / Й.А. Турак. – Ужгород : БАТ "Закарпаття", 2002. – 192 с.
6. Brazier M. *Medicine, patient and the law* / M. Brazier. – L. : Penguin books, 1987. – 375. – Pp. 11-12.
7. Brock D. Legal rights and normal responsibility in the health care process / D. Brock // *The law-medicine relation: philosophical exploration* / Ed. By Speaker St. F. et al. – Dordrecht etc., 1981. – Pp. 179-184.
8. Основи законодавства України з охорони здоров'я від 19.11.1992 р., №2801-ХІІ / Закони України про охорону здоров'я : зб. нормативно-правових актів / за ред. В.Ф. Москаленка, В.Ю. Костецького. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 484 с.

Буцкая Л.В. Биоэтические аспекты в педагогической подготовке специалистов по физической реабилитации

Достижения научно-технического прогресса в биомедицине существенно повлияли на традиционные представления о добре и зле, благо пациента, представления о начале и конце жизни человека, источниках и факторах здоровья, дали дополнительный стимул развития морали и этики, получили в новой культурной ситуации новое значение и звучание, что находит свое отражение в теории и практике биоэтической и валеологической подготовки. Обоснована необходимость внедрения аспектов морали и этики в педагогический процесс биоэтической подготовки специалистов по физической реабилитации в высшем педагогическом учебном заведении.

Ключевые слова: биоэтика, здоровье, профилактика, мораль.

Butskaya L.V. Bioethical aspects in pedagogical training of specialists in physical rehabilitation

Scientific and technological progress in biomedicine significantly affected the traditional notions of good and evil and the good of the patient's understanding of the beginning and end of human life, sources and health factors, gave an additional stimulus for the development of morality and ethics, received a new cultural situation of the new value and sound that is reflected in the theory and practice of bioethics and valeological training. The necessity of implementing aspects of morality and ethics in the teaching process of bioethical training in physical rehabilitation in the higher educational institution.

Keywords: bioethics, health, prophylaxis, moral.